

Az alsóvár északról, balra
hátul a kápolnatorony
(Fotó: Jurecz László Miklós)

Dénes József

Léka vára

Mindig elgondolkodtató, ha egy kb. 800 éves, folyamatosan használt épületegyüttest van alkalmunk megsejmelni. Ilyesfajta töprengésre kiváló lehetőséget nyújt egy lékai kirándulás. A ma is lakott vár természetesen minden magyar, német és egyéb nyelvű útikönyvben szerepel. Sajnos egyik bedekker a másiktól veszi át a téves adatok sokaságát. Az alábbiakban ezeket nem fogjuk egyenként megemlíteni. Közismert például a templomosokkal („vörösbarátok”) kapcsolatos legenda, ami manapság is igazán divatos téma. Léka azonban sohasem volt lovagrendi vár s az ún. „kultuszterem” is valójában profán létesítmény, egy remekművű föld alatti víztározó (ciszterna).

Léka és környéke

A vár a Gyöngyös-patak hurokszerű kanyarulatában emelkedő hegyen épült. A meredek oldalú magaslat mintegy 80 m-rel emelkedik környezete, egy felduzzasztott halastó fölé. Fekvése miatt a legkomolyabban felmerülhet a kérdés: vajon az ország határainak a védelmére épült? Tény, hogy közvetlenül egy Ausztria felől a Magyar Királyságba vezető út fölött magasodik. A neve alapján építetője egy Léka nevű személy lehetett. Ismerünk is ilyet, a Csák nemzetség Ugodi ágának volt egy Léka (Leuka) nevű, III. Béla korában (1172–1196) élt tagja. Ez arra utal, hogy már felépülésekor sem az ország védelme volt a vár fő feladata, hanem fő-

„Midőn a király úr, a mi igen drága atyánk országának vitézeit összehívva Ausztria hercege ellen indult, az említett Torda, aki Léka várának védelménél buzgólkodott, a nevezett várat nekünk dicséretet érdemlő módon megőrizte, szemtől szembe harcolván a németek ellen, akik felett Isten segítségével fényes győzelmet aratott. A németek közül sokan elesetek, többeket lefejeztek, számos foglyot pedig Torda átadott Csák mesternek.”

(V. István ifjabb király oklevele Győr fia Torda érdemeiről, 1260 – Petrovics István fordítása)

úri birtokosának a presztízsét emelte az igazi nyugati típusú lovagvár.

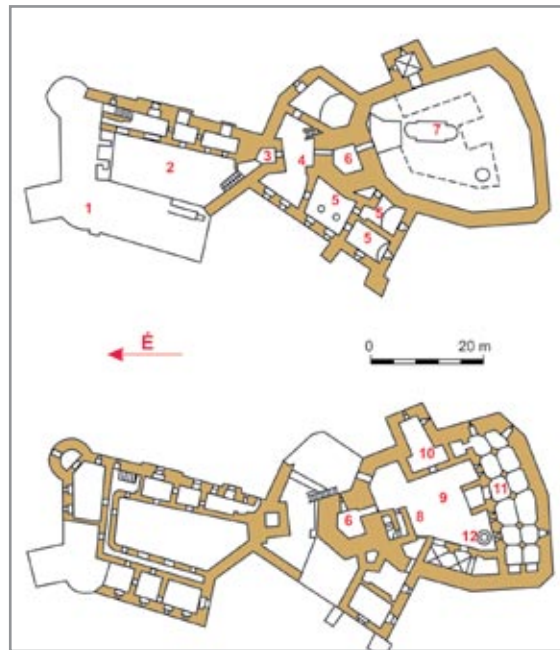
Első magyar nyelvű (!) említése már 1256-ból ismert, Léka vára („Leuka wara”) formában. A német ’Lockenhaus’, magyarul ’Léka háza’ név is ebből a korból, a mai burgenlandi németység letelepedésének az idejéből származhat. A magyar ’vár’ fogalmát tehát, a németek ’ház’ (-haus) formában is ismerték. Ezek után az is természetes, hogy a szomszédos Kőszeg eredeti hegyi várának nevét még ma is Óház (Altes Haus) formában használjuk. Ugyanilyen logika alapján nevezték a Vas megyei, történelmi stájer határ menti Dobra várát is németül Neuhaus-nak.

Léka első építési periódusát Adalbert Klaar osztrák kutató szerint egy nagyjából 30 m átmérőjű, sokszög alaprajzú, 2,5 m széles fal alkothatta. Ehhez épült hozzá kívülről a hatalmas, ötszögletű öregtorony, majd később a kápolna-torony is. A belső épületek periodizációja alig ismert. Ezért nem tudjuk, pontosan hány és hány szintes épület volt a védőfalon belül a korai időkben. Nem ismerjük pontosan a legkorábbi külső erődítések nyomvonalát sem. A belső védett mag területe kb. 30x25 m-es volt. Ehhez később egy a konyhát magába foglaló középső várrészt, majd egy harmadik udvar körüli alsóvárat építettek. Mindezt a késő középkorban egy külső fallal vették körbe. Ezzel együtt az eredeti sokszorosára, mintegy 1,13 hektárra bővült a vár védett területe.

A tatárjárás előtt már biztosan fennállt váraink közé tartozik. Fel is sorolják egy korabeli levélben, a mongolok által el nem fogalt várak között 1242 februárjában. Ebből persze az nem következik, hogy előtte mikor épült. Utóbbi kérdésre a neve adja meg a választ.

Valószínűleg 1246-ban ostromolták az osztrákok sikertelenül (ezt az eseményt a korábbi szakirodalom még tévesen 1235-re keltezte). Győr fia Torda ekkor a Hahót nembeli Csák soproni ispán vitézeként jeleskedett a vár védelmében. Tulajdonosa 1260-ban még a Csák nem Ugodi ágából származó Luka fia Demeter korábbi asztalnokmester (1217–1230) családja lehetett. Nem sokkal később, talán az 1264/65. évi polgárháború kapcsán szerezhette meg az V. István pártjához húzó Csákok várát az idősebb király, IV. Béla hívének számító, már két évtizeddel korábban is szereplő báró, Hahót nembeli Csák.

Csák nb. Ugodi Demeter azonos nevű unokája vette később feleségül Kőszegi Miklós lányát. Talán ennek kapcsán ismerhették el a Csákok a Kőszegiek Lékára vonatkozó tulajdonjogát? Mindenesetre a várát a Hahót nembeli Buzád fia Csák fiai 1275-ben, a zalai Kemendért cserébe adták át a Kőszegieknek. Érdekes módon a következő évtizedek hadakozásai – például Albert osztrák herceg (későbbi német király) 1289. évi hadjárata – során a vár egyáltalán nem szerepelt. Pedig birtokosa a híres Kőszegi Miklós volt, aki nyolcszorosan viselte az ország

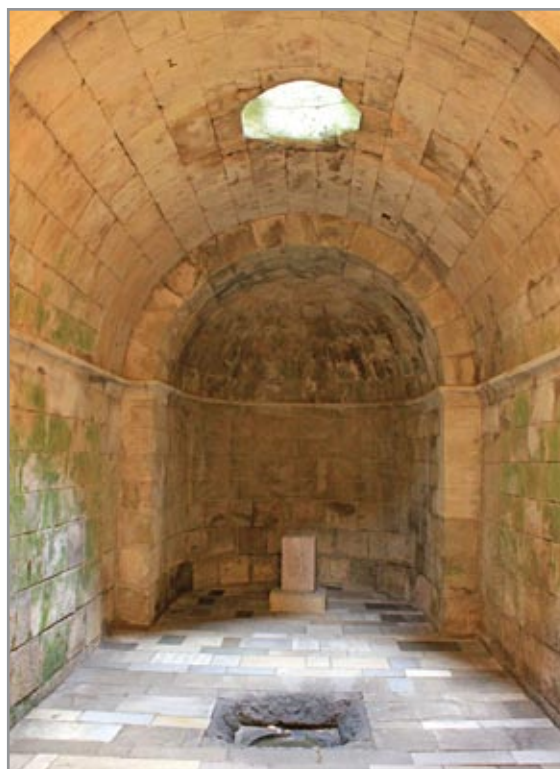

- 1: Alsóvár
- 2: Alsó udvar
- 3: Kaputorony
- 4: Középső várudvar
- 5: Konyha
- 6: Öregtorony
- 7: "Kultuszterem"
- 8: Lépcsőház
- 9: Felső várudvar
- 10: Kápolnatorony
- 11: Lovagterem
- 12: Várkút

A vár első- és második (alul) szintjének alaprajza

király utáni legelső világi méltóságát, a nádorságot (1275, 1276–77, 1284–85, 1289, 1291, 1294–95, 1296, 1297–98). Ezzel egyedülálló rekordot állított be a legmagasabb magyar közjogi méltóságok történetében. Lékai vára talán már ekkor annyira erősnek számított, hogy inkább a Kőszegiek egyéb várait (Kőszeg, Borostyánköt, Rohonc stb.) fogta ostrom alá a magyar király és/vagy az osztrák herceg?

A nádor fia volt Kőszegi „Kakas” Miklós, aki 1317-ban – éppen hú bárójaként – I. Károly király oldalán harcolt, annak kelet-magyarországi oligarcha ellenfeleivel. Ezalatt unokaöccse, a család másik ágából származó kiskirály, Kőszegi András sikertelenül, de ostrom alá vette várait, Rohoncot és Lékát.

A belsővár ciszternája ("kultuszterem")
(Fotó: Jurecz László Miklós)

Léka vára madártávlatból
(Fotó: László János)

Feljárt a középső-
és a felsővárba,
hátról az öregtorony
(Fotó: Jurecz László Miklós)

A lovagterem részlete
(Fotó: Jurecz László Miklós)

Lackfi István soproni ispán, az Anjou-kor egyik leglegendásabb hőse, aztán 1340-ben a lázadó Kőszegiektől – „Lékai” János gróftól, „Kakas” Miklós fiától foglalta vissza s vette királyi birtokba. Megjegyzendő, hogy hazánkban az örökös grófi cím ekkor még nem volt használatos, de a hatalmas Kőszegiek mégis így titulálták magukat.

Az Anjou-korban, sok más társához hasonlóan királyi birtok, az egyesített vasi-soproni ispánság egyik gyöngyszeme volt. Zsigmond 1390-ben előbb zálogba, majd 1397-ben adományba adta híveinek, a Kanizsaiaknak. 1406-ban Pergauer osztrák vezér foglalta el átmenetileg IV. Lipót és I. Ernő hercegek számára (1408-ban visszaadják). A kápolna torony felső szintjén az egyik helyiségben ma is a Kanizsai család freskó címere látható.

Nádasdy Tamás Kanizsai Orsolya kezével szerezte meg családja számára 1532-ben. Valószínűleg ezzel hozható kapcsolatba, hogy 1532-ben, Kőszeg ostroma idején a törökök, noha a környéken is zsákmányoltak, a várat nem támadták meg. Ekkor ugyanis Nádasdy még a törökbarát Szapolyai János király pártján volt. Pár évvel később, 1535-ben fordított egyet a köpönyegen s átállt a Habsburg I. Ferdinánd király hívei közé. A felsővár mély kútja Nádasdy Tamás birtoklása idején készült el 1548–49-ben. Bél Mátyástól, a nagy 18. századi polihisztortól tudjuk, hogy eredetileg 47 öl mély volt (kb. 89 m). Nádasdy Pál özvegye idején állítólag az alsóvárban építkeztek (1636). Jelentősebb munkálatok folytak az 1655–1659 közti években, (III.) Nádasdy Ferencnek, a „magyar Krószus”-nak köszönhetően. Jórészt ekkor került sor az alsó- és a középső várban, a ma látható épületek kialakítására. Ő az ősök sírjait is Léka általa alapított főtéri ágostonos kolostortemplomának sírboltjába telepítette át. A Wesselényi-összeesküvésben való részvétele miatti 1671-es lenyakazását és vagyonelkobzását követően előbb – átmenetileg – vejének, Draskovich Miklós későbbi országbírónak lett a zálogbirtoka, majd 1676-ban Esterházy Pál vásárolja meg a kincstártól. Az Esterházy család közel 300 évig volt aztán a vár birtokosa.

A hazai műemlékvédelem egyik legjelentősebb korai helyreállításának Esterházy Miklós herceg (1869–1920) mecénási hajlamának köszönhetően, Léka vára volt a helyszíne. A vajdahunyadi várat is kutató Möller István vezette 1902 és 1906 között az itteni helyreállítási munkálatokat. Az addig Magyarországhoz tartozó vár 1921-ben került Ausztriához, ám ez a tulajdonviszonyokat önmagában nem változtatta meg. Az Esterházy hercegi családtól 1969-ban Paul Anton Keller osztrák költő vásárolta meg a nagy múltú épületegyüttest. Az ő címere látható a külső vár kapuja fölött.

Jelenleg szálloda, étterem és múzeum működik a kirándulási célpontként mindenkinek javasolható, helyreállított várban. 🍷